

Ivan Albreht:

V svitanju.

V poletju je bilo, v tistem času, ko se vse življenje izliva v sočno pesem. Vzduh je bil poln senenega vonja, topel in mehak. V tem gorkem vzduhu se je zibalo vsepolno ljudi, kosci in grabljice, vsevprek razposajeno. In med njimi Tone, kmečki otrok, kakor jih je mnogo: bos in gologlav, zagorel in razcapan. Pa zopet otrok, kakor jih je po kmetih malo: slaboten in upognjen, noge v kolenih ukrivljene, kup žive nadloge. Deseto leto življenja mu je potekalo in pri teh nežnih letih je hodil med mladimi ljudmi. Čul je njihove besede in z velikim rjavimi očmi je srkal njihove vroče poglede. Slutnja za slutnjo je vstajala v mladem srcu in v slutnjah je narasla slika čisto golega življenja, ki ni bila lepa. V mislih in željah je tipal otrok za tisto sliko, zato je bilo v njegovem smehu vedno nekaj drhtečega in njegove oči so zrle venomer v plahem pričakovanju.

To je bilo zgodaj popoldne, ravno v času, ko se ljudje vračajo od opoldanskega odmora nazaj k delu. Tone je ležal v sveži redovnici in je motril žuželke. Pisani brzci so brzeli med bilkami, prav globoko doli, tik pri zemlji. V medlo in svetlozelenih, v glinastorjavih in v grahastih barvah, vsi po poljubnosti in po potrebi. Tupatam je lezel po bilki majhen rilčkar — komaj da ga je moglo opaziti oko. Muhe in mušice so se vrtele med velo travo, kobilice in murni, motno- in svetlobarvaste večje in pikapolonice, ki nosijo na rdečih krilih s črnimi pikicami samo srečo po svetu.

„Bogve, kam se jim tako mudi,“ je pomišljal Tone in zdelo se mu je, da bi se lahko razgovoril s temi malimi bitji, če bi bil čisto sam. In kaj vse bi mu povedala! Razkošno je vstalo pred njim, prav tako žareče kakor Rezine oči, ki so sledile hlapcu Andreju, kakor da so privezane nanj. Tone je pritajeno prisluškoval njunim besedam, smehu in hihitanju in čutil je, da čuvata vsak zase neko skrivnost. Tupatam je zavel veter in je zabrisal glas, da ni bilo mogoče razumeti posameznih besed. A Tone jih je vendar razločno čul. Saj so mu bile že znane — samo skrivnostne so bile zanj. Nikdar se ni ozrl naravnost na hlapca ali na deklo, vendar mu ni ušla niti ena kretnja. Tisto pa je vedel, da mora biti skrit in brezbrizen, kajti sicer prekinejo odrasli pogovor in se vedejo

čisto drugače. Ta misel mu je bila zoprna. In kakor da bi jo hotel pregnati, je planil pokoncu in je skočil k Rezi. Tedaj se je Andrej okrenil in je šel daleč po travniku, da se drugje loti dela. A Rezine oči so nenadoma ugasnile. Govorila je o lepem dnevu in o mladih, čisto majčkenih ribicah, ki se igrajo v potoku tam koncem travnika.

In Tonetu je nenadoma ušlo :

„Reza, ti si grda.“

„Zakaj?“

„Jaz že vem — vse vem, zate in za Andreja.“

Nekaj časa ji je gledal v obraz in slutil je, da ji ni prijetno. Grabila je urneje in sukala se je semintja, kakor da išče primerne besede. A Tone se je zasmel in je zbežal, kolikor so ga mogle nesti krivenčaste noge. Samo napol je še čul za seboj :

„Joj, joj, Tonček, kako si ti že ves pohujšan!“ —

Pri fari je pozvonilo. Tretja popoldanska ura, petek. Ljudje so postali in mrmrajoči glasovi so brbljali molitev v čast Kristovemu trpljenju. Tone se je skrtil v vrbovo grmičevje ob potoku. Počenil in stisnil se je med korenine kakor klop in težko mu je bilo. Domislil se je na mater, ki spi pri fari za cerkvijo — dve leti že spi. Ona, da ona bi razjasnila vse temno. Da bi zdajle zapolzeli njeni suhljati prsti po njegovem licu! Pogledal bi ji v oči in bi skrtil glavo v gubah njenega krila, pa bi jo vprašal prav potihoma in ljubeznivo, če je tudi počela tako kakor Reza. Ne, ne — mati ne, nikdar! Pa vendar.

Grda misel ga je obšla, da je šinil izmed vrbja in je begal po travniku, da se je znebi. Smeh in jok sta mu drhtela na ustnih in v očeh in da bi ju otresel, je legel vznak in je vpri pogled naravnost v solnce. Ko je odmaknil oči, ni videl drugega kakor rdeče in rumene lise.

Ko je prešla oslepelost, se je ogledal po Rezi. Tam daleč so še zvenele kose. A hlapec je nakladal že suho seno in dekla je bila pri njem. Andrej ji je venomer podstavljal vile in naenkrat je ležala na tleh. Hlapec ji je hotel pomagati kvišku, a ona je odskočila in ga je pahnila od sebe :

„Grdavš nemarni! Vpričo vseh ljudi bi se rad mastil!“

Pa je stekla. Za njo je rohnal hlapčev hripavi smeh.

Tone se je okrenil in je šel naravnost k hlapcu.

„Andrej, ti si grd!“

Zelo zamolkel je bil glas, kakor da ni govoril otrok. A hlapec se je smejal:

„Haha-ha, temu se že pozna, da je namenjen za črno suknjo.“

In zopet smeh. A malemu je bilo hudo. Zlezel je pod voz sena, da je bil čisto sam in skrit s svojimi mislimi . . .

Kadar pride v mesto, tam bo drugače. Videl je že tiste ljudi. Hitro hodijo, hitro govore in nič grdega ni na njih.

To je bilo lani v Gorici, ko je šel z očetom na božjo pot na Sveto goro. Mesto je kakor paradiž. Velike hiše v ravnih cestah, vrtovi in solnce in cvetje. In tam na gori! Zamorska Marija zre z oltarja in romarji se drenjajo po cerkvi. Zvečer, ko zatone solnce v morju, zažari mesto — luč pri luči, a na gori se glase zvonovi. Po cerkvi in okrog cerkve počivajo romarji, veliko in malo, vsekrižem drug preko drugega.

Ali tam zunaj, tam je čul ponoči jecljanje. Samo dve besedi sta mu ostali v spominu:

„Mia bianca —“

Dvoje ljudi je soplo tam za cerkvijo in Toneta je bilo strah. Vendar je zrl venomer tja in se polagoma plazil bliže. A kar je videl tedaj, se je zarezalo vanj in ga je preganjalo vso pot do doma. Na Colu sta z očetom počivala. Vrh klanca stoji nad cesto gostilna in pred njo lopa, zastrta s trto. Vipavska dolina je tonila v solncu, a on je še vedno čul sopenje dveh ljudi in dve besedi:

„Mia bianca.“

Ni mu dalo miru. Pa je vprašal očeta in je vse povedal. A oče je namršil obrvi:

„Sanjalo se ti je. To so grde reči, skušnjave.“

Vsaka beseda je bila uganka. In ko je prišel domov, je iskal rešitve pri pastarici Leni. Po njej je dognal v širokih, trdih in zamazanih obrisih skrivnost o postanku človeškega življenja . . .

Vročina je plegla in večer je prihajal, prijeten in tih, tovariš sanj in ljubezni, ki trepeče v njih. In ž njim je prišla Anica, Tonetova družica, malce starejša od njega in vesela — sam smeh in samo živo zdravje. Rožasto krilce do kolen, beli rokavci in rožasta ruta, prekrižana na prsih — tako je šinilo dekletce k njemu, boso in gologlavo in razgreto, kakor je bilo. In vsaka neprijetna misel je izginila in zatonila daleč tam za gorami.

„Ves dan te ni bilo,“ je potožil Tone.

„Ne smem več tako okrog,“ je drobila Anica. Mati so rekli, da sem že prevelika. In ti boš gospod, boš mašo bral — so rekli

mati. Ali res? Zakaj ne? Veš kaj, za kuharico pridem k tebi, ali ne?"

Mali je poslušal in neizrečeno lep je bil glas, ki je zvenel kraj njega. Nežno in boječe je ujel med dlani dekletovo levico in je postal. Mimogrede je poiskal njegov pogled deklo in hlapca. Potem se je lahno nagnil k družici in ji je govoril šepetaje:

„Anica, ti si lepa, zelo lepa.“

V odgovor je zazvenel smeh, kakor da se usipljejo kristalne kapljice na srebrne kraguljčke. Pa je ponovil:

„Res si lepa, Anica —“

„Ti tudi.“

„Pa ne smeš biti kuharica!“

„Ne?“

„Kuharice so grde.“

Solnce se je nižalo in je krvavelo. Tupatam ukanje, vesela pesem, pa zopet ukazi in smeh — vse brzo kakor v vrtincu. Seno je šumelo vedno enakomerno, vabeče in mameče in oddaleč so še venomer pele kose.

Tone je drhtel kakor v vročici. In naenkrat se je oglasil Andrej:

„Ali se ženiš, Tone?“

Reza se je zagrohotala grdo, kakor da je pijana. Anica pa je zbežala preko travnika:

„On bo gospod, bo mašo bral,“ ga je branila že v begu.

Tone je šel za njo, počasi in s povešeno glavo kakor spokornik pri procesiji. Da bi bil zdajle velik in močan — hej, gorje ti, para hlapčevska! Zmel bi ga od jeze, potem še Rezo in vse, vsenaokrog, da bi bil čisto sam. Le seno bi šumelo pod njegovimi nogami in ognjeno solnce bi kukalo izza hribovja in Anica kot angel v snu, pa bi šel k njej:

„Ti ne veš, kako te imam rad.“

„Jaz tebe tudi. —“ Ali bi rekla tako? —

Postal je in pogled mu je zastal na ukrivljenih nogah. V tistih nežnih letih — pa je že videl krivenčaste noge! Med vsemi ljudmi je čisto sam tak, pokvečen in bolan. Obotavljal se je za trenotek, potem je šel dalje po travniku tja, kjer so se dvigali okroglasti holmci. Grmičevje je raslo tam in par nizkih gabrov, ki so prožili po mahu svoje vijugaste sence. Nekoliko dalje so vstajali hribi, tam je šumel gozd, ob robu skupina brez, par trepetlik, a zadaj smreke in jelke v tajnem, nikdar mirujočem šepetanju.

V grmičevju je čakala Anica. Daleč, daleč je izginilo solnce in skozi listje je plamtela zarja z neba.

Breze so zagorele v rožnatem žaru. Od fare sem se je oglasil zvon.

„Pojdiva v gozd, Anica!“

„Kam — saj je že večer!“

„Naši še ne gredo domov. Lonice še niso končane in tudi naloženo še ni.“

In šla sta po mehkem mahu. Tupatam je še rdela jagoda kraj grma.

V gozdu sta sedla pod visoko smreko. Tiho je bilo tam in tako veličastno mirno kakor v hiši, kadar spi mrlič. Samo sveč ni bilo. A mesto njih je svetila zarja na nebu in Aničine oči . . . Daleč v gozdu je trkala žolna na trhla debla. Dekletce se je plaho ozrlo v nemega druga:

„Tone, kaj je tam?“

„Kje?“

„Ali ne čuješ?“

In že je skrila obraz v njegovem naročju. Njeno telesce je drhtelo, da je spreletelo Toneta kakor ogenj.

„Žolna trka.“

Anica je dvignila glavo in plahi očesci sta se zaupno nasmehnili:

„Ti veš vse, a jaz sem se tako bala.“

Primaknila se je tesno k njemu in se je lahno nagnila, tako da je počivala kodrasta glava na njegovi rami. Po drevju so skakljali ptiči, brezskrbno gostolenje je donelo vsevprek z vsake veje in vejice. Kakor zamaknjen je sedel Tone in težko mu je bilo. Kaj je to, kar plamti v njem in odkod je prišlo?

Deklica je šepetaje pripovedovala nemogoče. V jeseni, ko odide on v šolo, ne bo več hodila okrog. Samo v šolo in domov in potem bo pletla čipke. Če pride za Božič domov, mu bo pokazala. Nekaj že zna, nekaj se bo še naučila. Tako ji bo minil čas, kajti sicer bi bilo pusto brez njega. Že zdaj ji je težko, če pomisli, da pojde on odtod — tako težko in še težje kakor takrat, ko je poginil koder, ki ga je imela nad vse rada na svetu.

Poslušal je kakor začaran. Mehki kodri so ga božali po razgretem licu. Sunkoma se je zaokrožila njegova desnica okrog njenih ledij in leva se je drgetaje igrala s svilenimi kodri.

„Anica, jaz ne bom gospod.“

„Zakaj ne,“ sta vprašali začudeni očesci.

V odgovor se je krčevito streslo njegovo telo. Nenadoma sta mu omahnili roki in obraz je izginil v mah. Od tam je prišlo jecljaje:

„Ker te imam rad.“

„Komaj je izpregovoril, je zagorel od sramu. Zdaj ni več Tone; — hlapec Andrej je in grde so njegove oči in grde so besede. Prsti so se zarili v mah in kakor prisesan je ležal na zemlji. Kri mu je zavalovila in potem naenkrat — kakor da se potaplja v morje sladkosti, ki ni besede zanjo. Omamljiva utrujenost, strah in razkošje.

„Tako je pravila pastarica Lena —“ se je še domislil, a misel je bila medla.

Dekletce ga je motrilo z začudenjem. Pol iz radovednosti, pol iz bojazni se je privilo k njemu.

„Kaj ti je, Tonček?“

Odgovora ni bilo, samo sopenje kakor zadržano ihtenje.

„Zakaj jokaš? Saj te imam rada.“

Tone se je okrenil. Čisto od blizu sta ga pozdravili dve mali, majčkeni, nekoliko zastrti lučki.

„Ali si res moja, Anica?“

„Res.“

Zatisnil je oči. Sveta gora stoji pred njim, zvonovi pojo in mesto tone v morju luči. Tam so veseli ljudje, sam smeh in sam ogenj. In Tone je vedel, zakaj.

„Mia bianca!“

Hipno je stisnil Anico k sebi, da je zavrnila od strahu. A on se je smejal. In ko je prešla bojazen, ga vprašalo dekle nežno:

„Zakaj se treseš?“

V odgovor se je stisnil k njej kakor v strahu za svoje pravkar vzbujene sanje. In vso pot do travnika in še potem vrh sena na vozu jo je držal za roko.

„Mia bianca!“

Daleč na nebu je gorela zarja, a tik kraj njega dve majčkeni, malce začudeni lučki . . .

